

מכת צפרדעים

רשימתי היום מוקדשת לצפרדעים, גיבורי המכה השנייה שניתכה על פרעה: "וַיִּשְׁרַץ הַיָּאֵר צִפְרָדַיִם וַעֲלוּ וַיָּבֹאוּ בְּבֵיתָךְ וּבְחֲדָר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל מִטְתְּךָ וּבְבֵית יְעֲבֹדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאָרְוֹתֶיךָ" (שמות ז, כח). על צפרדעים אלה מוסרת לנו הגמרא (פסחים נג ע"ב) אמרה משל תודוס, כנראה מנהיג הקהילה היהודית ברומי בראשית המאה הראשונה לפה"ס. לפני שנקרא את אמרתו ננסה להבהיר את הרקע לשאלה. בדניאל ג' מסופר על גזירתו של נבוכדנאצר מלך בבל, המקים פסל ענק ומצווה על כל נתיניו לעבדו. מי שלא יעשה כן יושלך לכבשן האש הבוהק. חנניה, מישאל ועזריה מסרבים לסגוד לפסל ומוכנים למות על קידוש השם. נס מתרחש והשלושה יוצאים מכבשן האש ללא פגע. על רקע זה מציג תודוס את שאלתו: "מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש?" ועונה: השלושה "נשאו [למדו] קל וחומר בעצמן מצפרדעים: ומה צפרדעים שאינן מצויות על קדושת השם [כתוב בהם]: וַעֲלוּ וַיָּבֹאוּ בְּבֵיתָךְ... וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאָרְוֹתֶיךָ, אנו שמצויות על קדושת השם על אחת כמה וכמה". כקדושי תקופות מאוחרות יותר, מחליטים הצפרדעים, יצורי מים, להישמע לציווי הקב"ה, ולזרוק עצמם לתנורי האש. חנניה, מישאל ועזריה צעדו בעקבות הצפרדעים.

תודוס איש רומי האניש את הצפרדעים, ויצר מתוך כך מעין תיאטרון בעל מסר הלכתי-תיאולוגי מיוחד במינו. הצפרדעים היו כבר גיבוריו של אריסטופנס היווני בקומדיה שלו בשם זה. מסופר בה שכאשר האל בכחוס מנווט את דרכו לשאול כדי לשמש שופט בין שני הטרגיקונים הגדולים, אייסכילוס ואוריפידס, מפריעים לו הצפרדעים בשירתם האירונית. חכמה רבה מתחבאת מאחורי קולותיהם המונוטוניים: "brekekekex, coax, coax". אגב, בשם הארמי-תלמודי של הצפרדע "אַקְרוֹקְתָא", מהדהדים קולות אלו. לעומת זאת, הדגישו המקורות העבריים דווקא את המילה 'דעה' המסתתרת בשם 'צפר-דע'. ברור שדורותיהם של חז"ל, שהיו יותר קרובים ורגישים לטבע, לא יכלו שלא להתרשם מהשירה המתמדת של הצפרדעים. אלא ששירת הצפרדעים היהודים הייתה שונה משירת בני מינם היווניים. ב'פרקי שירה', האוסף העתיק של שירת יצורי העולם, בשמים ובארץ, הנותנים הודאה על חלקם, שומעים אנו שה"צִפְרָדַע אוֹמְרָת בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", כמעט כתפילתם של קדושי ישראל. יתירה מכך, הצפרדעים פותחים את האוסף הזה (דבר דומה לכך מובא בזוהר, פרשת פנחס): "אמרו חז"ל על דוד מלך ישראל, בשעה שסיים ספר תהילים זחה דעתו עליו ואמר לפני הקב"ה, יש ברייה בעולמך שאומרת שירות ותשבחות יותר ממני? באותה שעה

נזדמנה לו צפרדע אחת, ואמרה לו, דוד אל תזוח דעתך עליך, שאני אומרת שירות ותשבחות יותר ממך. ולא עוד אלא כל שירה שאני אומרת ממשלת עליה שלושת אלפים משלים..."

נדמה לי שאכן על נכונות ההקרבה של הצפרדעים נכתבו לפחות שלושת אלפים הערות. על אחת מאלו חזר המגיד הירושלמי הגדול ר' שלום שבדרון ז"ל באחת מדרשותיו. אחר זמן הסתבר לי (עד הודעה חדשה) שהראשון שאמר הערה זאת היה ילד בין שבע. הגאון האדיר ר' אריה לייב בעל ה'שאגת אריה' (1785-1695) תמה בפני הילד, מה פשר "צפרדעים שאינן מצוין", הלוא נאמר עליהם "וְעָלוּ וַבָּאוּ בְּבִיתְךָ..." הקל וחומר שחנניה, מישאל ועזריה הסיקו נראה מופרך. הילד ענה לו "שכן היא האמת שנצטוו", אולם לא נצטוו באופן ספציפי על ייעודו של כל אחד "והייתה כל אחת יכולה כל אחת ואחת לומר לחברתה שתלך היא אל התנור ואני אלך אל חדר המשכבות והמטות, ומדהלכו גם אל תנור האש, הרי הקל וחומר עולה יפה. אז קפץ ה'שאגת אריה' והגביהו ונשקו על מצחו". הילד הזה היה רבי אליהו הגאון מוילנה (שדה אליהו, שסו). מעתה מקבל המשל של תודוס משמעות חדשה. הוא אינו מתייחס לחובות הפורמליים, אלא למה שמעבר להם. ר' שלום שבדרון תאר בצורה נפלאה את פלוגות וחטיבות הצפרדעים הנלהבים לקיים את המחצית הראשונה של הפסוק: וַבִּחְדָּר מְשַׁכְּבָךְ וְעַל מִטְתְּךָ. אמנם כן, גם הם קיימו מה שכתוב. אך את האידיל קבעו אלה שהיו מוכנים לקיים את החלק השני: וּבִתְנוּנֵיךָ וּבְמִשְׁאָרֹתֶיךָ. הם היו לסמל ומופת של המוכנות להקרבה, ההתנדבות למשימות הקשות, ההעזה לפרוץ לתוך האש. ובימים אלה שלאחר(?) המלחמה, חייבים אנו לומר להם כמה עזה היא אהבתנו לכם שפרצתם לאש. לבנו עובר על גדותיו מתודתנו ושפתנו והרהורינו מופנים להקב"ה שישלח לכולכם ישועות ונחמות.

עד כאן היו הצפרדעים סמל. אבל לבנו נחמץ על מכת צפרדעי הבשר ודם. גם בני האדם וגם הצפרדעים מאוימים על ידי פטריות, בני האדם על ידי הפטרייה הגרעינית, הצפרדעים – על ידי פטרייה ביולוגית, "הפטרייה הכיתרידית", החונקת את עור הצפרדעים, ומאיימת להשמידם, על מיניהם השונים. ואם נגזרה מכה, אנא, רבש"ע, גם בשם הורי ילדי הגנים – הטיל אותה על הכינים ושמור לנו על הצפרדעים, משוררי הדלות. שהם יהיו תמורתם וחליפתם. אנא, סלח לי על החיוך העצוב שהרשיתי לעצמי, וברך את הדו-חיים, והצפרדעים בתוכם, המודים לך בים וביבשה, כדי שחלילה לא תושבת שירתם. אָדָם ודו-חיים תוֹשִׁיעַ ה'.